

kavrayan, inatçı, garazkâr, haşin ve mağrur bir zat olduğundan bahsedilir. Sinan Paşa, başta harem ve saray muhiti olmak üzere ülemâ ve asker çevresinden kıymetli hediyelerle veya mevkiller vererek bir taraftar kitlesi oluşturmuş, siyasî gücü bu ekiple birlikte kullanmıştır. Özellikle Lala Mustafa Paşa, Ferhad Paşa gibi amansız rakipleriyle giriştiği siyasî mücadele XVI. yüzyılın son çeyreğine damgasını vurmuştur. Siyasî gücü yanında muazzam servetiyle de dikkati çeken Sinan Paşa'nın vefatı sonrasında iç ve dış hazineye büyük borcu olduğu görülmüş, servetine, sahip olduğu mühimmat, cephaneye ve kıymetli eşyasına el konulmuştur (a.g.e., s. 584-585).

Başta İstanbul olmak üzere Arabistan ve Balkanlar'da pek çok medrese, cami, imaret, sebil, dârülkurrâ, han, hamam tesis edip bunlara önemli miktarda gelir tahsis etmiştir. İstanbul'da Divanyolu üzerinde bugün çeşitli dernek ve kültür kurumunun merkezi olarak kullanılan külliye, sebil ve türbesi ziyarete açık bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 10, hk. 534; nr. 12, hk. 73, 74, 75, 76, 84, 103, 537, 978; *Vakfiye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 104, vr. 1^a-7^b; Nehrevâli, *el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-Osmânî* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1387/1967, tür.yer.; Feridun Bey, *Münşeat*, II, 570-572; Âli Mustafa, *Kühû'l-ahbâr*, Nuruosmâniye Ktp., nr. 3409, vr. 407^a-408^a; Selânikî, *Târih* (İpşirli), bk. İndeks; C. Woodhead, *Ta'likizâde's-Şehname-i Hümâyûn: History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-94*, Berlin 1983, s. 38-70; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 97; Naîmâ, *Târih*, I, 78; Hammer (Atâ Bey), VII, 209-210; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 101, 163, 166-167, 168, 182, 218; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 340-342; S. Faroqi, *Die Vorlagen (telhişe) des Grosswezirs Sinan Paşa an Sultan Murad III*, Hamburg 1967; B. W. Wratislaw, *Anılar* (trc. Süreyya Dilmén), İstanbul 1981, s. 52-56; Kl. Schwarz – H. Kurio, *Die Stiftungen des osmanischen Grosswesirs Koja Sinân Pascha (gest 1596) in Uzunğaova / Bulgarien*, Berlin 1983; Hulûsi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hakimiyeti (1517-1571)*, İstanbul 1984, bk. İndeks; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, Ankara 1998, s. 152-157; C. H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli* (trc. Ayta Ortaç), İstanbul 1996, bk. İndeks; Tahsin Öz, "Topkapı Sarayı Müzesinde Yemen Fatihisi Sinan Paşa Arşivi", *TTK Belleten*, X/37 (1946), s. 171-193; Haase, "Eine kleinere Waqf-Urkunde Koca Sinan Paschas für Malkara, Trakien", *Osm. Ar.*, sy. 11 (1991), s. 129-157; Tunca Kortantamer, "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", a.e., sy. 11 (1991), s. 215-228; Şerafeddin Turan, "Sinan Paşa, Koca", *İA*, X, 670-675; F. Babinger – [G. David], "Sinân Paşa, Khodja", *EP* (İng.), IX, 631-632.

MEHMET İPŞİRLİ

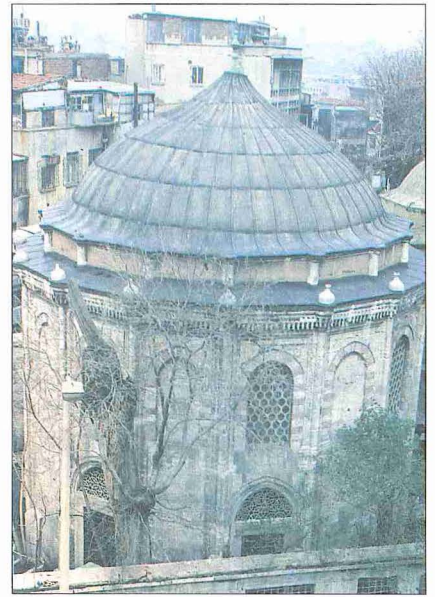
KOCA SİNAN PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul Beyazıt'ta
XVI. yüzyıla ait külliye.

Çarşıkapı civarında Divanyolu üzerinde; medrese, türbe ve sebilden meydana gelir. Bânisi Yemen fâtihisi Vezîriâzam Koca Sinan Paşa, mimarı Dâvud Ağa olan külliye, diğer birimlerden bir yıl sonra bittiği bilinen sebilen kitabesine göre 1002'de (1594) tamamlanmıştır; klasik dönem mimarisinin seçkin bir örneğidir. İtinâlı bir işçilikle kesme taştan inşa edilen yapılar, pencereleri dövme demir şebekeli yüksek bir ihata duvarının içine alınmış ve duvarın Divanyolu ile Bileyciler sokağının kesiştiği yere rastlayan köşesine sebilen yerleştirilmiştir. Avluya ana caddeye açılan basık kemerli cümle kapısının girilir.

Hadikatü'l-cevâmî'de dârülhadis olarak geçen (II, 21) medrese dikdörtgen şeklindeki bir iç avluyu dört yönden kuşatmakta ve dersane ile buna asimetrik biçimde yerleştirilmiş on altı hücreden meydana gelmektedir. Kuzey cephesinde küçük bir taşkınlığı bulunan dersane kare planlıdır. Sekizgen kasnaklı ve tromplu kubbesini bir pâyeye ile iki sütunun desteklediği kemerler taşır; güney cephesindeki revak ise iki yanda birer kubbe ve ortada bir tonozla örtülüdür. Molla hücreleri kubbeli ve biri avluya, altı üstlü daha büyük ikisi dışarıya bakan üçer pencerelidir. Hücrelerin önünde baklavalı başlıklara sahip on dört sütunun taşıdığı on sekiz küçük kubbeyle örtülü bir revak ve avlunun ortasında sekiz sütunçeli bir şadırvan yer alır.

Külliye'nin en gösterişli birimini teşkil eden türbe onaltıgen planlı, basık kubbeli

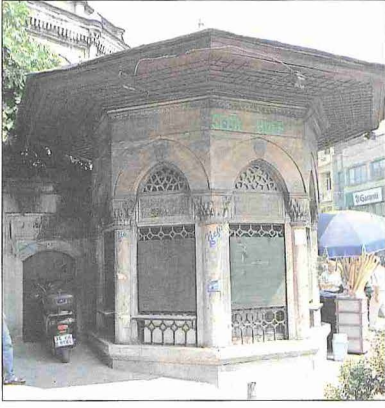
Koca Sinan Paşa Türbesi – Beyazıt / İstanbul

ve kapısının önü sundurmali bir yapıdır. Sundurma, beş adet zarif sütunçeye oturan kemerler vasıtasıyla taşınmaktadır. Giriş cephesinin dışındaki cepheler altakiler dikdörtgen biçimli ve sivri kemerli, üsttekiler almaşık kırmızı-beyaz taşlarla örülmüş yuvarlak kemerli olan çift sıra pencerelerle hareketlendirilmiştir. Dar saçaklı kubbe eteğinde yapıyı çepeçevre dolanan mukarnaslı bir kuşak ve onun üstünde palmeltili bir friz göze çarpar. İki mermer lahitle üç ahşap sandukanın bulunduğu türbenin içi ise çok yalın görünümlüdür. Türbenin etrafı ve medrese ile ihata duvarı arasında kalan

Koca
Sinan Paşa
Medresesi –
Beyazıt /
İstanbul

Koca Sinan Paşa Sebil ve külliye'nin haziresinden bir görünüşü

bahçe XVIII. yüzyılda hazîre haline getirilmiştir.

Sekizgen planlı sebil mermer bir kaide üzerinde yükselmekte, mukarnaslı başlıklara sahip olan gömme sütunlar sivri kemerleri taşımaktadır. Yola bakan beş su verme açıklığı dökme demirden petek biçimi şebekeli ve bunlara ait mermer alınlıklar ajurludur. Sütun başlıklarının arasına yerleştirilen panolarda sülüs hatla yazılmış on altı mısralık manzum kitâbe yer alır. Sebilin geniş saçaklı basık çatısı ve külliye'nin bütün kubbeleri kurşun kaplıdır.

1865 Hocaşâh yangınında zarar gören külliye o zaman onarılmış, 1973-1974 yıllarında sistemli biçimde restore edilmiştir. Medrese halen Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği ile İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği tarafından kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 440; Ayvansarâyî, *Hâdikatü'l-cevâmi'*, II, 21; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 10-11; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 55-56; Semavi Eyice, *İstanbul, Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 39, nr. 47; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 598-600; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 361; Mübahat S. Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 99; a.mlf., *Dârü'l-hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 50-51; M. Hadi Altay, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1986-87, s. 24-28; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 32-33; Doğan Yavaş, "Sinan Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 4-5.

ENİS KARAKAYA

KOCA YÜSUF PAŞA

(bk. YÜSUF PAŞA, Koca).

KOCABAŞI

Osmanlılar'da gayri müslim cemaatlerin ileri gelenlerine verilen ad.

Osmanlı toplumunda belirli bölgelerde ki hristiyan tebaanın önde gelen, tanınmış, bazı hallerde kendilerine danışılan bir nevi ihtiyar heyetini oluşturan sivil temsilcilerin başı durumundaki kimseleri ifade eder. XVII. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında bunlar için "reâyâ vekilleri" tabiri de geçer. Zamanla bu vekillere belgelerde ileri gelen, yaşlı ve tecrübeli sıfatlarına uygun olarak "koca" adı verilmiştir (Endülüs'te hristiyan cemaat liderleri için bk. KÜMİS). Ege adalarıyla ilgili Muharrem 1083 (Mayıs 1672) tarihli bir kayıta, yeniden tahriri yapılan adalardan halkın birer ve ikişer kocaları gelip defter ve kunnâme sûretleri aldıklarından söz edilir (*Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, s. 107). Rebîülâhîr 1107 (Kasım 1695) tarihli bir belgede ise Sakız adasında ortaya çıkan meseleler için buradaki kocabaşlarının İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir (a.g.e., s. 113). Bu kayıtlar, söz konusu temsilcilerin devlet nezdinde giderek önemlerinin arttığını gösterir. Önceleri devletin çeşitli malî istekleri ve vergi meseleleri hususunda kendilerini muhatap aldığı bir nevi mahallî temsilci durumunda olan ve bulundukları mahalle yahut köy halkı tarafından seçilen kocabaşlarının ön plana çıkmaları 1102'de (1691)

gerçekleştirilen cizye vergi reformundan sonradır. Onların bir güç odağı haline gelişleri, müslüman gruplar içinde âyanın yükselişle hemen hemen aynı döneme rastlar. Bu bakımdan bazı araştırmalarda kocabaşlardan hristiyan cemaatlerin âyanı şeklinde de bahsedilir. Kocabaşı özellikle XIX. yüzyılda Balkanlar, Anadolu ve Ege adalarındaki hristiyan toplulukları arasında "çorbacı" tabiriyle de anılmıştır. Yine aynı yüzyıla ait kayıtlarda bunlardan "kura vekilleri, milletbaşı" olarak söz edildiği dikkati çeker. Belgelerde bu gibi tabirlerin birbirinin yerine kullanılması bu sivil oluşumun bir müessese niteliği kazanmadığını, devletin resmî yapısında ve işleyişinde bir anlam taşımadığını gösterir.

Kocabaşlar, genellikle bulundukları köy veya mahallenin halkı tarafından ileri gelenler arasından seçilir. 1139 (1727) tarihli bir belgede Tokat'taki hristiyan halkın bir araya gelerek ittifakla bir kocabaşı seçtikleri belirtilir. Sakız'da Katolik halkın temsilcileriyle ilgili Cemâziyelevvel 1163 (Nisan 1750) tarihli bir kayıta ise kocabaşların kendi aralarında ve "kilise meşveretiyle" tesbit edildiği bildirilir. Bunların görevlerinin kendi topluluklarının işlerini görmek, herhangi bir davada papazlarla beraber mahkemede kendilerine danışılmak olduğu belirtilir. Hristiyan halkın şer'î davalarında, miras paylaşımı ve diğer bazı meselelerde kadı tarafından alınan karara karışamayacakları ifade edilerek yetkilerinin dereceleri belirlenmiştir (a.g.e., s. 164-165). XIX. yüzyıla ait kayıtlarda kocabaşlığın mahallî temsilci olarak eskiye göre daha farklı bir nitelik kazandığına işaret edilir. Kocabaşların söz sahibi, devlete sadık, tecrübeli, vilâyet halkının ihtiyaçlarını görecekt kudrette, halkı hoş tutacak kimseler olması, herhangi bir bölgede bulunan topluluğun seçtiği kocabaşların devlet merkezine bildirilmesi ve oradaki kayıtlara geçirilmesi, kendilerine özellikle malî bürolardan bir tescil belgesi verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kocabaşlarla ilgili problemlerin artması ve Mora isyanı üzerine Süleyman Penah Efendi her kazandan iki veya dört kocabaşının hüccetle tayin edilmesini, kendilerine kaza idaresinden yıllık 250 kuruş verilerek bir yıl için görev yapmalarını, böylece bunların bulundukları yerlerde güç odağı haline gelmelerinin engellenmesini teklif etmiştir (bk. TV, II/11 [1943], s. 396).

Başlangıçta cizye ve diğer vergilerin dağıtım ve toplanmasında, bunların devlet görevlilerine tesliminde vazifeli olan ko-